

Marzena Szczepańska

Inspektor Wydziału Inwestycji Urzędu Miasta Lublin
Doktorant II roku studiów doktoranckich na Wydziale Prawa
i Administracji UMCS w Lublinie

WYKŁADNIA OŚWIADCZEŃ WOLI część I

1. Definicja wykładni

W przypadku, gdy złożenie oświadczenia woli nastąpiło w taki sposób i w takich okolicznościach, że nie jest możliwe jednoznaczne odczytanie jego treści, wówczas konieczne jest dokonanie stosownej wykładni. Znajdują wówczas zastosowanie dyrektywy wykładni oświadczeń woli. Stanowisko takie zajął także Sąd Najwyższy, który w swoim wyroku stwierdził, że dyrektywy art. 65 kodeksu cywilnego znajdują zastosowanie tylko wówczas, gdy treść oświadczenia woli jest niejasna lub wieloznaczna¹.

Wykładnia oświadczenia woli polega na przeprowadzeniu procesu myślowego nakierowanego na interpretację, czy też na ustalenie właściwego znaczenia złożonego oświadczenia woli. W procesie tym, dokonuje się w sposób zgodny z powszechnie przyjętymi dyrektywami znaczeniowymi, przypisania określonego znaczenia terminom zawartym w oświadczeniu woli². Zatem wykładnia oświadczenia woli to ustalenie jego znaczenia poprzez interpretację, czy też tłumaczenie³.

2. Podmiot wykładni

Myślowego procesu interpretacji oświadczenia woli może dokonywać każdy, zatem każdy może być podmiotem wykładni oświadczenia woli. Jednakże zgodnie z orzeczeniem Sądu Najwyższego, nie każda interpretacja będzie wiążąca. Jak stwierdził

Sąd Najwyższy – tylko interpretacja organu stosującego prawo jest interpretacją ważną i ostatecznie wiążącą wszystkich uczestników obrotu prawnego⁴. Przy dokonywaniu wykładni oświadczenia woli, organ ten powinien stosować reguły określone obowiązującymi przepisami prawa, które wiążą go podobnie jak i inne powszechnie obowiązujące przepisy oraz korzystać z reguł wyznaczonych orzecznictwem i dorobkiem doktryny prawa⁵. Organy państwowe, w szczególności zaś sądy powszechne i sądy polubowne oraz inne organy rozstrzygające spory, a stosujące przepisy obowiązującego prawa, stoją na straży prawidłowego funkcjonowania całego systemu prawnego, one też przy rozstrzygnięciu konkretnych spraw korzystają z wykładni operatywnej – praktycznej, której cel jest praktyczny poprzez fakt, że zmierza do ustalenia praw i obowiązków stron.

3. Przedmiot wykładni

Przedmiotem wykładni oświadczenia woli jest zewnętrzny przejaw wewnętrznej woli składającego oświadczenie, rozpatrywany w duchu obowiązujących przepisów art. 60 kodeksu cywilnego. Pogląd ten jest bezsporny, natomiast dyskusja toczy się wokół problemu, czy konkretna sytuacja, w której dokonano uzewnętrznienia woli lub, w której taka wola dotarła do adresata, stanowi przedmiot wykładni

¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 08.02.2000 roku SN U I CKN 399/98 LEX nr 50855

² J. Gajda, Z. Gawlik, Prawo cywilne. Podstawy części ogólnej, s. 137.

³ red. Z. Radwański, System Prawa Prywatnego, Tom 2, Prawo cywilne, część ogólna, s. 39-40.

⁴ Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 02.06.1970 roku, OSN 1971, poz. 14.

⁵ M. Janowski, Składanie oświadczeń woli za pomocą elektronicznych nośników informacji, s. 23.

oświadczenia woli, czy też stanowi jedynie jej pomocniczy środek wykładni⁶.

Szerokim uznaniem cieszy się koncepcja opowiadająca się za rozdzieleniem „oświadczenia” jako pewnego zachowania lub znaków powstałych wskutek konkretnych działań, od „kontekstu sytuacyjnego” jako okoliczności towarzyszących temu „oświadczeniu”. Jednakże słuszny wydaje się pogląd przeciwny, opowiadający się za tym, że rozrywanie więzi zachodzącej pomiędzy „oświadczeniem” a jego „sytuacyjnym kontekstem” może okazać się wręcz szkodliwe, gdyż oba zagadnienia spełniają niezwykle istotną rolę w całym procesie dokonywania wykładni złożonego oświadczenia woli, w szczególności zaś stanowią podstawę ustalenia treści, ale niekiedy także egzystencji „oświadczenia woli”.

W związku z tym, że proces dokonywania wykładni odnosi się do zewnętrznych przejawów woli jako dostrzegalnych zjawisk, czy też układów rzeczy, a zatem do pewnego określonego stanu faktycznego, stan ten należy rozpatrywać w jego pełnym wymiarze, czyli wraz z konkretnym kontekstem sytuacyjnym, w którym nastąpiło powzięcie woli wewnętrznej przez oświadczającego oraz jej uzewnętrznienie. Takie ujęcie problematyki wykładni jest niezbędne dla prawidłowej interpretacji treści oświadczenia woli, gdyż samo tylko materialne odzwierciedlenie znaków stanowiących przejaw woli wewnętrznej jest niewystarczające, istotne są także okoliczności towarzyszące powstaniu impulsu do ich uzewnętrznienia oraz ich ostatecznemu ujawnieniu⁷.

Należałoby zaznaczyć, że przedmiotem wykładni jest oświadczenie woli rozpatrywane w konkretnym stanie faktycznym obejmującym towarzyszące mu okoliczności, niezależnie od tego, czy oświadczenie to jest wynikiem dokonania jednostronnej czynności prawnej, czy też stanowi efekt czynności dwustronnej np. w postaci zawarcia umowy. Procesowi wykładni zawsze

podlega sama czynność, a w zasadzie jej treść

i nigdy na skutek dokonanych ustaleń interpretacyjnych nie można doprowadzić do zmiany podmiotów składających oświadczenia woli, bądź do ustaleń pozostających w zupełnej sprzeczności z treścią samej czynności, ponieważ dokonanie takich ustaleń nie stanowi przedmiotu wykładni oświadczenia woli i może być przedmiotem badań na innych obszarach cywilistycznych⁸. Podobne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w swoim wyroku SN z dnia 28.02.1995 roku I CRN 191/95, PUG 1996, nr 11, str. 24.

4. Cel wykładni

Z uwagi na metodologiczny punkt widzenia, cel wykładni należy zdecydowanie odróżnić od jej przedmiotu. Zgodnie z „teorią woli”, celem dokonania wykładni oświadczenia woli jest dążenie do odtworzenia intencji składającego to oświadczenie. Natomiast zgodnie z „teorią oświadczenia”, celem tym również jest odtworzenie intencji składającego, jednakże tylko w odniesieniu do intencji wyrażonych w złożonym oświadczeniu woli lub towarzyszących mu okolicznościach⁹. Według najczęściej spotykanych poglądów, celem dokonywania wykładni oświadczenia woli jest ustalenie rzeczywistej woli składającego w granicach jej wyrażenia oraz w świetle wszystkich okoliczności towarzyszących jej uzewnętrznieniu¹⁰.

Niekiedy wątpliwości budzi możliwość zastosowania wykładni oświadczeń woli i jej dyrektyw do ustalenia faktu, czy rozpatrywany stan faktyczny można zakwalifikować jako oświadczenie woli w rozumieniu przepisów kodeksu cywilnego, a zatem, czy w ogóle nastąpiło złożenie oświadczenia woli w sensie prawnym. Czym innym jest bowiem ustalenie treści oświadczenia woli, a więc jego wykładnia,

⁶ red. Z. Radwański, System Prawa Prywatnego, Tom 2, Prawo cywilne, część ogólna, s. 42-43.

⁷ Z. Radwański, Wykładnia oświadczeń woli składanych indywidualnym adresatom, 1992, s. 26-27.

⁸ A. Doliwa, Prawo cywilne, część ogólna, s. 258.

⁹ red. Z. Radwański, System Prawa Prywatnego, Tom 2, Prawo cywilne, część ogólna, s. 40.

¹⁰ S. Grzybowski, System prawa cywilnego, praca zbiorowa, tom I, wydanie I, s. 530.

tu znajdują zastosowanie ustawowe dyrektywy zawarte w obowiązujących przepisach, w szczególności w art. 65 kodeksu cywilnego oraz w orzecznictwie, a czymś zupełnie innym jest ustalenie, że w danym stanie faktycznym w ogóle doszło do złożenia oświadczenia woli, tu natomiast znajdują zastosowanie dyrektywy zawarte w art. 60 kodeksu cywilnego.

Podobny pogląd wyraził Sąd Najwyższy w swoim wyroku, w którym stwierdził, że w przypadku zawarcia umowy w okolicznościach na tyle niejasnych, że nie jest możliwe jednoznaczne odczytanie jej treści oraz istnieją wątpliwości, czy umowa w ogóle została zawarta, dla samego stwierdzenia faktu zawarcia umowy w sposób dorozumiany na podstawie polskiego kodeksu cywilnego, konieczne byłoby powołanie się na dyspozycję art. 60, a dopiero przy istnieniu wątpliwości co do treści ważnego zobowiązania nastąpić by mogło sięgnięcie do dyrektyw wykładni wynikających z art. 65 kodeksu cywilnego. Czym innym jest bowiem forma oświadczenia, a czym innym jego wykładnia¹¹.

W uzasadnieniu innego wyroku Sąd Najwyższy stwierdził, że według tradycyjnego poglądu, dominującego w piśmiennictwie i orzecznictwie, na gruncie obowiązujących dawniej na ziemiach polskich ustawodawstw innych państw, a następnie w piśmiennictwie i orzecznictwie już na gruncie prawa polskiego, należy odróżnić ustalenie faktu złożenia oświadczenia woli, czy też zawarcia umowy, od wykładni ich treści. Zatem najpierw przy pomocy normy postępowania cywilnego o dowodach należy ustalić, czy oświadczenie woli w ogóle zostało złożone (umowa zawarta), a dopiero później w drodze wykładni ustalić sens złożonego oświadczenia woli (zawartej umowy). Jednakże w tym samym wyroku Sąd Najwyższy podkreślił, że obecnie w doktrynie w nowszych opracowaniach, także polskich, zakwestionowano podstawy wspomnianego rozróżnienia i wyprowadzanych z niego konsekwencji. Zdaniem sądu,

¹¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29.01.2002 roku SN U V CKN 679/00 LEX nr 54342

reguły wykładni oświadczeń woli należy stosować zarówno do ustalania treści złożonych oświadczeń woli, a także do ustalania, czy rozpatrywane zachowania stron stanowią oświadczenia woli. W związku z tym, że oświadczenie woli należy do kategorii faktów, których cechą charakterystyczną jest posiadanie znaczenia wynikającego z przyjętych reguł interpretacji, można złożyć tylko oświadczenie o określonej treści. A zatem bez odwołania się do dyrektyw wykładni oświadczeń woli nie można rozstrzygnąć, czy określone zachowania stron stanowią oświadczenia woli, czy też nie¹². W uzasadnieniu tym Sąd Najwyższy przywołał szereg innych swoich wyroków, w których zajął podobne stanowisko¹³.

W chwili obecnej można zauważyć, że w doktrynie zyskuje znaczenie pogląd, że dyrektywy wykładni zawarte w przepisach należy stosować zarówno do interpretacji treści oświadczeń woli, jak i do rozstrzygania kwestii kwalifikacji rozpatrywanych zachowań podmiotów prawa jako oświadczenia woli w sensie prawnym. Niekiedy w toku sprawy, w celu wykazania prawdziwości twierdzenia strony, że złożenie oświadczenia miało miejsce, nie wystarczy samo stwierdzenie zaistnienia faktu w postaci jakiegoś zachowania, wyrażenia, czy też postawienia znaków. Potrzebne jest dokładne poznanie znaczenia tych psychofizycznych zachowań przy pomocy dostępnych reguł interpretacyjnych, by można było jednoznacznie stwierdzić, że nastąpiło złożenie oświadczenia woli w sensie prawnym¹⁴.

¹² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22.06.2006 roku SN - V CSK 70/06

¹³ Por. uchwała z dnia 11.09.1997 r., III CZP 39/97, OSNC 1997, nr 12, poz. 191, wyrok z dnia 29.10.1997 r., II CKN 365/97, OSNC 1998, nr 4, poz. 66, wyrok z dnia 28.05.1998 r., III CKN 531/97, OSNC 1999, nr 1, poz. 13, wyrok z dnia 12.10.2000 r., IV CKN 144/00, OSNC 2001, nr 4, poz. 60, wyrok z dnia 25.03.2004 r., II CK 116/03, "Izba Cywilna" 2004, nr 10, s. 33, i wyrok z dnia 8.10.2004 r., V CK 670/03, OSNC 2005, nr 9, poz. 162

¹⁴ red. Z. Radwański, System Prawa Prywatnego, Tom 2, Prawo cywilne, część ogólna, s. 41.

W praktyce często można spotkać się z problematyką konieczności ustalenia faktu zaistnienia oświadczenia woli w ogóle, czy też z interpretacją treści oświadczeń woli złożonych ponad wszelką wątpliwość. Nie zawsze też rzeczywista wewnętrzna wola składającego oświadczenie pokryje się z treścią wyinterpretowaną przez dokonującego wykładni z uzewnętrznionego oświadczenia. Problematykę tę starają się rozstrzygać reguły i metody wykładni, a normy prawne wskazują dyrektywy, którymi należy posługiwać się przy przeprowadzaniu procesów interpretacyjnych.

5. Podstawowe dyrektywy wykładni

Zgodnie z ustawową definicją wykładni oświadczenia woli, zawartą w § 1 art. 65 kodeksu cywilnego, zawierającą podstawowe reguły obowiązujące podczas przeprowadzania procesu ich wykładni, złożone oświadczenie woli należy tak tłumaczyć, jak tego wymagają (ze względu na okoliczności, w których złożone zostało) zasady współzycia społecznego oraz ustalone zwyczaje. Jednakże należy pamiętać, że przepis art. 65 kodeksu cywilnego, formułując ogólne dyrektywy wykładni oświadczeń woli, nakazuje także uwzględniać cel, którym kierował się składający interpretowane oświadczenie. Zdaniem Sądu Najwyższego, wyrażonym w treści wyroku, taki sens przypisuje się również pismom procesowym (w tym pozwowi), jeśli da to się wywieść z ich celu¹⁵.

W odniesieniu do okoliczności, w których doszło do złożenia oświadczenia woli, należy stwierdzić, że w procesie dokonywania wykładni stanowią one istotne kryterium oceny jego treści, ponieważ wnoszą kontekst sytuacyjny uzewnętrznienia się woli wewnętrznej składającego, przy czym doniosłość prawną mogą mieć jedynie dostrzegalne zewnętrzne okoliczności złożenia oświadczenia, natomiast subiektywne przekonanie składającego, takiej wagi nie

posiada. Za takim stanowiskiem przemawia konieczność zapewnienia bezpieczeństwa obrotu prawnego, dlatego też ryzyko błędnego wyrażenia woli wewnętrznej obciąża składającego oświadczenie, nie zaś jego adresata. Jednakże zasada takiego analizowania oświadczeń woli nie jest zasadą bezwzględnie obowiązującą. Niekiedy przepisy stanowią inaczej i wówczas rozstrzygające znaczenia dla ustalenia treści badanego oświadczenia woli będzie miała wewnętrzna wola składającego, a nie jego uzewnętrznione oświadczenie. Doskonałym przykładem będzie tutaj art. 948 kodeksu cywilnego, zawierający dyrektywę nakazującą interpretującemu takie tłumaczenie testamentu, które zapewni możliwie najpełniejsze urzeczywistnienie woli spadkodawcy¹⁶.

Kolejnym kryterium oceny treści oświadczenia woli są zasady współzycia społecznego, obejmujące pewne reguły postępowania, normy moralne i wartości preferowane w danej społeczności, a także stanowiące aksjologiczne uzasadnienie dla całego obowiązującego systemu prawa. Zastosowanie zasad współzycia społecznego wywołane jest społeczną potrzebą takiego interpretowania złożonego oświadczenia woli, które jako zgodne z tymi regułami i normami, pozwoli na zachowanie pewności prawa i zaufania do bezpieczeństwa obrotu prawnego, zwłaszcza w sytuacji, gdy na skutek nieuwzględnienia ich w procesie wykładni oświadczenia, mogłoby dojść do nierównego potraktowania stron czynności prawnej¹⁷.

Podobnym kryterium są ustalone zwyczaje, czyli powszechnie stosowana praktyka pewnego zachowania, które podobnie jak zasady współzycia społecznego nie zostały skatalogowane, jednakże są powszechnie stosowane zarówno w stosunkach wewnętrznych, jak i międzynarodowych¹⁸.

¹⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 08.05.2000 roku SN U V CKN 38/00 LEX nr 52432 oraz Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 09.02.2000 roku SN U I PKN 474/99 OSNP 2001/13/429

¹⁶ B. Ziemanin, Z. Kuniewicz, Prawo cywilne, część ogólna, s. 171.

¹⁷ A. Doliwa, Prawo cywilne, część ogólna, s. 261.

¹⁸ Tamże s. 172-173.

W § 2 art. 65 kodeksu cywilnego ustawodawca zamieścił reguły, które odnoszą się wprost do umów. Zgodnie z ich brzmieniem, przy dokonywaniu wykładni umów należy badać, jaki był zgodny zamiar stron i cel umowy, aniżeli opierać się na jej dosłownym brzmieniu¹⁹. Jednakże, zdaniem Sądu Najwyższego, przepis ten nie wyłącza stosowania reguł interpretacyjnych zawartych w § 1 art. 65 kodeksu cywilnego przy dokonywaniu wykładni umów. Zawsze należy badać nie tylko zgodny zamiar stron, ale także odwoływać się do okoliczności złożenia oświadczenia woli i przy ich uwzględnieniu dokonywać interpretacji takiego oświadczenia z uwzględnieniem zasad współżycia społecznego i ustalonych zwyczajów²⁰.

Kryterium zgodnego zamiaru stron odnosi się do oceny oświadczenia woli złożonego przez strony umowy, w szczególności zaś do uzgodnień dotyczących istotnych postanowień czynności prawnej, zawartych bezpośrednio w umowie, bądź też poza nią, np. w innych dokumentach towarzyszących negocjacjom, takich jak protokoły rokowań, pisma intencyjne, propozycje postanowień itp. Niekiedy pomiędzy stronami umowy powstają spory, dotyczące nie tyle zgodnego zamiaru stron, co interpretacji treści umowy. Wówczas rozstrzygające znaczenie powinny mieć nie zamiary stron, gdyż te nie mogą być poddane ocenie, lecz złożone przez strony umowy oświadczenia.²¹

Podobne stanowisko można odnaleźć w wyroku Sądu Najwyższego, w którym stwierdził on, że w razie interpretacji treści umowy zawartej przez przedsiębiorców w formie pisemnej, nie można powoływać się na to, że zgodnym zamiarem stron było zawarcie odmiennych, istotnych postanowień umowy niż te, które zostały pisemnie wyrażone.²²

¹⁹ Art. 65 Ustawy z dnia 23.04.1964 roku - Kodeks Cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93 ze zm.).

²⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27.06.2007 roku SN U I CKN 808/98 LEX nr 50892

²¹ B. Ziemianin, Z. Kuniewicz, Prawo cywilne, część ogólna, s. 173.

²² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 08.05.2001 roku SN U IV CKN 357/00 LEX nr 52542

Ostatnim kryterium oceny treści oświadczenia woli, zamieszczonym przez ustawodawcę w § 2 art. 65 kodeksu cywilnego, jest cel umowy, przez który należy rozumieć konkretną przyczynę indywidualizującą społeczno-gospodarczy sens zawarcia interpretowanej umowy, nie zaś ogólną *causam* charakteryzującą dany typ umowy, dla której umowy tego typu są zawierane. Chodzi bowiem o to, by złożonemu oświadczeniu woli nadać taki sens i treść, aby możliwe było osiągnięcie celu, dla którego umowa ta została zawarta²³.

Podkreślenia wymaga fakt, że przy dokonywaniu interpretacji oświadczenia woli, w żadnym z przypadków nie należy interpretować oświadczenia woli w oparciu o subiektywne odczucie składającego oświadczenie. Byłoby to niezgodne z zasadą równości stron i naturą stosunku zobowiązaniowego określoną w art. 353¹ kodeksu cywilnego. Określenia jego znaczenia należy zawsze dokonywać w kontekście konkretnych okoliczności uzewnętrznienia się woli wewnętrznej, przy jednoczesnym uwzględnieniu zasad współżycia społecznego i ustalonych zwyczajów. W opinii Sądu Najwyższego, na tle art. 65 kodeksu cywilnego do interpretacji umów należy przyjąć kombinowaną metodę wykładni, opartą na kryterium subiektywnym i obiektywnym. Realizując tę zasadę, należy brać pod uwagę nie tylko kontrowersyjny fragment tekstu umowy, lecz także inne postanowienia umowy, a zarazem uwzględnić pozatekstowe okoliczności, np. rokowania poprzedzające zawarcie umowy, cele umowy, rozumienie tekstu, zachowanie stron itd. Dla ustalenia pozatekstowego kontekstu umowy sąd może prowadzić także dowód z zeznań świadków i z przesłuchania stron i nie sprzeciwia się temu treść art. 247 kodeksu postępowania cywilnego²⁴. Ponadto należy zgodzić się z opinią Sądu Najwyższego, że w przypadku dokonywania wykładni treści konkretnego typu umowy, np.

²³ B. Ziemianin, Z. Kuniewicz, Prawo... op. cit., s. 174-175.

²⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12.09.2001 roku SN U V CKN 454/00 LEX nr 52491

umowy dzierżawy, należy uwzględnić nie tylko reguły interpretacyjne wynikające z art. 65 k.c., ale także treść przepisów normujących ten typ umowy (art. 693 i nast. k.c.)²⁵.

Prawidłowe dokonanie wykładni oświadczenia woli jest tak istotne, że względu na fakt, że to właśnie przyjęte w drodze wykładni znaczenie treści oświadczenia woli stanowi podstawę do określenia jego skutków prawnych oraz kształtuje stosunki prawne stron.²⁶ Można zatem stwierdzić, że celem wykładni oświadczenia woli jest ustalenie praw i obowiązków przysługujących stronom stosunku prawnego powstałego, zmienionego bądź wygasłego na skutek złożenia oświadczenia woli.

6. Metody wykładni oświadczeń woli

Metody wykładni oświadczeń woli to usystematyzowany zespół dyrektyw grupujących się wokół pewnych wartości rozumianych jako założenia oceniające, wskazujących organom stosującym prawo sposób postępowania przy ustalaniu znaczenia i treści oświadczeń woli podmiotów prawa.

Pierwszą ze wspomnianych wartości grupujących dyrektywy wykładni jest wewnętrzna **realna wola** podmiotu składającego oświadczenie, stanowiąca efekt jego przeżyć psychologicznych i podjętych wewnętrznych decyzji, które powinny stanowić podstawę do ustalenia, jaką metodę wykładni powinien przyjąć organ stosujący prawo do dokonania interpretacji złożonego w efekcie tych przeżyć oświadczenia woli.

Drugą wartością jest **zaufanie**, jakie wobec innych podmiotów prawa budzi złożone oświadczenie woli. Fakt zaufania wywodzi się z potrzeby pewności obrotu prawnego, dlatego też przy dokonywaniu interpretacji oświadczenia woli, dokonujący wykładni powinien brać pod uwagę możli-

wości poznawcze innych podmiotów będących uczestnikami obrotu prawnego.²⁷

Biorąc pod uwagę wskazane wartości grupujące, wśród metod wykładni oświadczeń woli można wyróżnić:

1. **metodę subiektywno-indywidualną** - orientującą się na wolę podmiotu składającego oświadczenie woli (wartość woli), uznającą jako podstawę powstania zobowiązania się podmiotu oświadczonego jego wolną wolę, będącą psychologicznym przeżyciem wewnętrznym i w związku z tym metodą nakazującą interpretującemu dokonywanie wykładni oświadczenia na tej właśnie podstawie, jednakże niedostateczną i wymagającą uzupełnienia obiektywnymi miernikami uwzględniającymi także i inne wartości;
2. **metodę obiektywną (normatywną)** - orientującą się na możliwości poznawcze (zdolność percepcyjną) i punkt widzenia adresata oświadczenia woli (wartość zaufania), chroniącą pewność obrotu prawnego, uznającą za podstawę właściwej interpretacji oświadczenia woli obiektywne znaczenie słów lub zachowań składającego oraz wymagającej od interpretującego postawienia pytania, jak złożone oświadczenie woli rozumiałby wzorzec normatywny, czyli każdy rozsądny i uczciwy człowiek, znajdujący się w konkretnej sytuacji podmiotu składającego, którego zaufanie do bezpiecznego obrotu prawnego powinno być chronione.
3. **metodę kombinowaną** - łączącą wartość woli i wartość zaufania, jednakże wymagającą dla potrzeb praktyki określenia jasnego systemu preferencji tych wartości i zakresu stosowania realizujących je dyrektyw, nakazującą interpretującemu uwzględnienie przy dokonywaniu wykładni oświadczenia woli tego znaczenia, które strony czynności prawnej wiązały ze składanym oświadczeniem woli, choćby znaczenie to odbiegało od obiektywnego sensu słów

²⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 08.05.2001 roku SN U IV CKN 356/00 LEX nr 52540

²⁶ M. Janowski, Składanie oświadczeń woli za pomocą elektronicznych nośników informacji, s. 23-24.

²⁷ Z. Radwański, Wykładnia oświadczeń woli składanych indywidualnym adresatom, 1992, s. 46-49.

lub zwrotów, co wiąże się z ochroną zaufania, a jednocześnie w przypadku niezrozumienia znaczenia oświadczenia woli przez jej adresata, czy też odmiennego zrozumienia w stosunku do znaczenia jakie chciał mu nadać składający, nakazującą uwzględnienie przez interpretującego możliwości poznawczych adresata oświadczenia w kontekście określonej sytuacji składania oświadczenia woli²⁸.

Obecnie najpowszechniejsze zastosowanie znajduje metoda kombinowana, która z racji swej uniwersalności przyjmowana jest w najnowszych kodyfikacjach, w szczególności w Konwencji Wiedeńskiej²⁹ oraz w projekcie europejskiego prawa umów³⁰ i aktualnym projekcie Wspólnotowego Układu Odniesienia³¹.

W polskim ustawodawstwie dyrektywy wykładni oświadczeń woli zostały zawarte w art. 65 kodeksu cywilnego, jednakże jego treść nie wskazuje wprost, jakich metod należy używać do dokonywania interpretacji budzących wątpliwość oświadczeń woli. Zawiera jedynie wskazówki w postaci nakazu uwzględniania okoliczności złożenia oświadczeń woli stanowiących element ogólnej semiotyki; odesłań do klauzul generalnych w postaci zasad współżycia społecznego odwołujących się do wartości moralnych preferowanych w danej społeczności i systemie prawnym, a także do ustalonych w niej zwyczajów, jako pewnej praktyki zachowań społecznych powtarzanych i uznanych za obowiązującą normę nieskodyfikowaną; nakazu uwzględniania zamiarów i celów składających oświadczenia woli jako doniosłej i istotnej strony psychicznej podmiotów oraz zakazu werbalnej

interpretacji oświadczeń woli, wywodzącego się z rzymskich maksym³².

Z takiego brzmienia przepisu i zamieszczenia w nim zarówno elementów woli, charakterystycznych dla metody subiektywno-indywidualnej, jak i elementów zaufania, charakterystycznych dla metody obiektywnej (normatywnej), jasno wynika, że polski ustawodawca preferuje założenia metody kombinowanej łączącej obie te wartości. Preferencje ustawodawcy znajdują także szerokie poparcie w doktrynie³³. Także w orzecznictwie Sądu Najwyższego można zauważyć dominację metody kombinowanej, zwłaszcza od 1995 roku, kiedy to wydał on uchwałę III CZP 66/95, OSN 1995, Nr 12, poz. 168, w której stwierdził zasadność korzystania z tej metody jednocześnie szeroko wyjaśniając jej zasady, a następnie w późniejszym swym orzecznictwie wielokrotnie powołując się na tę właśnie uchwałę³⁴.

7. Wola a zaufanie – kolizja założeń metody subiektywno-indywidualnej i obiektywnej

Zgodnie z założeniami metody subiektywno-indywidualnej, decydujące znaczenia dla dokonywania wykładni oświadczenia woli ma rzeczywista wola wewnętrzna składającego. Priorytet tej wartości powinien być zawsze brany pod uwagę, gdy nie powstaje kolizja woli i zaufania, a zatem w sytuacji, gdy rozumienie znaczenia treści oświadczenia woli nie powoduje konieczności ochrony zaufania innego uczestnika obrotu prawnego.

Brak kolizji woli i zaufania występuje w przypadku czynności prawnych charakteryzujących się tym, że składane w ich ramach oświadczenie woli nie daje podstaw do powstania u innego podmiotu, bądź

²⁸ red. Z. Radwański, System Prawa Prywatnego, Tom 2, Prawo cywilne, część ogólna, s. 51-54.

²⁹ Konwencja Narodów Zjednoczonych o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów, sporządzona w 11.04.1980 roku w Wiedniu (Dz.U. z 1997r. Nr 45, poz. 286).

³⁰ Europejskie prawo umów CFR z lutego 2007 r..

³¹ Referuje je T. Machnikowski, Przepisy dotyczące czynności prawnych w projekcie *Common Frame of Reference In Principles of the Existing EC Contract Law* (cz.I), Rej. 2008, Nr 4, s. 35 i nast.

³² Z. Radwański, Wykładnia... op. cit., s. 58-59.

³³ Podobne stanowisko reprezentują A. Wolter w: Prawo cywilne, 1986, s. 299; S. Grzybowski w: System prawa cywilnego, praca zbiorowa, tom I, wydanie I, s. 531-534; M. Piekarski w: Komentarzu Kodeksu Cywilnego, tom I, 1972, s. 185; Z. Radwański w: Teoria umów, s. 37, oraz w: Wykładnia, s. 60 i nast.

³⁴ red. Z. Radwański: System... op. cit., s. 51-55.

podmiotów uzasadnionego roszczenia, czy choćby oczekiwania zasługującego na objęcie ochroną prawną, a zatem czynności zawierających oświadczenie woli bez adresata, choć niewątpliwie mających trafić do osób, w stosunku do których rodzą konkretne skutki prawne. Z sytuacją taką mamy do czynienia przy jednostronnej czynności prawnej w postaci testamentu uregulowanego art. 948 kodeksu cywilnego.³⁵ W treści tego przepisu ustawodawca zawarł nakaz dokonywania podczas interpretacji takiego oświadczenia woli wykładni umożliwiającej najpełniejsze urzeczywistnienie wewnętrznej woli spadkodawcy, stanowiący szczególną dyrektywę modyfikującą ogólne reguły określone w art. 65 kodeksu cywilnego.

Oświadczenie woli złożone w postaci testamentu nie wywołuje skutków prawnych za życia testatora i może być przez niego zmieniane w dowolnym momencie i w dowolny sposób, także przez zmianę podmiotów uprawnionych, bez powstania z tego tytułu roszczenia po stronie podmiotów pierwotnie uposażonych. Oświadczenie to aktualne i skuteczne staje się dopiero z chwilą śmierci autora, dlatego też stanowi czynność prawną *mostis causa*. Zatem do chwili ujawnienia się testamentu nikt nie może rościć sobie prawa do ochrony jego interesów z tytułu złożonego oświadczenia woli w postaci testamentu. Jeżeli testament nie zostanie ujawniony, złożone przez testatora oświadczenie nie wywoła żadnych skutków prawnych, dlatego też przy interpretacji oświadczenia woli testatora nie ma konieczności uwzględniania interesów innych podmiotów i obejmowania ich ochroną prawną, stąd zastosowanie znajduje tutaj wykładnia subiektywno-indywidualna³⁶.

³⁵ Z. Radwański, Wykładnia oświadczeń woli składanych indywidualnym adresatom, 1992, s. 63; podobnie

A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, Prawo cywilne, Zarys części ogólnej, 2001, s. 282; K. Pietrzykowski, Kodeks cywilny – Komentarz, tom I, 1972, s. 185; i inni.

³⁶ Z. Radwański, Wykładnia... op. cit., s. 63-64.

Z brakiem kolizji woli i zaufania mamy również do czynienia w przypadku czynności prawnych dokonywanych *inter vivos*, ale tylko takich, w których odbiorca i jednocześnie adresat złożonego oświadczenia woli, ponad wszelką wątpliwość znał i rozumiał rzeczywiste intencje i wewnętrzną wolę składającego, a zatem w przypadkach, w których nastąpiło skuteczne przekazanie woli wewnętrznej poprzez uzewnętrznienie jej w postaci znaków, które zostały przyjęte i zrozumiane przez odbiorcę w taki sam sposób, w jaki rozumiał je składający i nastąpiła zgodna ich interpretacja przez nadawcę i adresata, nawet jeśli znaki te zostały użyte i rozumiane przez obie strony odmiennie niż ich powszechne pojmowanie. W takich przypadkach dokonywana jest wykładnia złożonego oświadczenia woli w kontekście towarzyszących mu okoliczności i z uwzględnieniem zasad współzycia społecznego oraz ustalonych zwyczajów w duchu dyrektyw wskazanych przez ustawodawcę w § 1 art. 65 kodeksu cywilnego, a także zgodnego zamiaru stron i celu zawarcia umowy, zgodnie z nakazami zawartymi w § 2 tego artykułu, a uzewnętrzniony dosłowny zapis postanowień umownych ma drugorzędne znaczenie³⁷.

Podobne stanowisko w kilku swoich orzeczeniach zajął Sąd Najwyższy, który stwierdził, że niezależnie od przyjętej formy czynności prawnej, w ramach której złożono oświadczenie woli, podlega ono interpretacji sądowej w celu ustalenia jej rzeczywistej treści, gdyż tego wymaga zawarty w art. 65 kodeksu cywilnego nakaz³⁸. Ponadto słusznie przyznał, że dyspozycja § 2 tego artykułu określa sposób dokonywania wykładni oświadczeń woli stron umowy w nieco odmienny sposób niż w przypadku innych tekstów prawnych. W umowach, w pierwszej kolejności należy badać zamiar i cel umowy, natomiast dosłowne brzmienie umowy podlega badaniu

³⁷ red. Z. Radwański, System... op. cit., s. 56-58.

³⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21.11.1997 roku SN I CKN 825/97, OSNC Nr 5/1998, poz. 81.

dopiero w dalszej konieczności³⁹. Sąd Najwyższy wskazał także, że w polskim piśmiennictwie cywilistycznym wykazuje się jednoznacznie, że treść art. 65 nie daje podstaw do zacieśniania wykładni jedynie do budzących wątpliwości, a przez to niejasnych postanowień umownych. Zachodzi zatem możliwość, że właściwy sens rozpatrywanej czynności prawnej, po uwzględnieniu kontekstu sytuacyjnego towarzyszącego złożeniu oświadczeń woli, będzie odbiegał od jasnego znaczenia jej treści, rozpatrywanego zgodnie z powszechnie obowiązującymi regułami językowymi⁴⁰.

8. Wola a oświadczenie – kolizja wartości preferująca metodę normatywną.

W przypadku czynności prawnych dokonywanych *inter vivos*, charakteryzujących się tym, że składane w ich ramach oświadczenie woli daje podstawę do powstania zaufania u innego podmiotu prawa będącego adresatem tego oświadczenia i może rodzić jego uzasadnione roszczenia, czy choćby oczekiwania zasługującego na objęcie ochroną prawną, może zaistnieć sytuacja, w której to składający oświadczenie woli będzie rozumiał je inaczej niż jego odbiorca i w ten sposób zaistnieje kolizja pomiędzy wolą składającego, a oświadczeniem rozumianym przez adresata. W takim przypadku, na mocy § 1 art. 65 kodeksu cywilnego, ze względów etycznych oraz funkcjonalnych, ochroną prawną należy objąć tylko takie rozumienie treści oświadczenia przez jego adresata, które stało się wynikiem interpretacji dokonanej przez niego z należytą starannością, charakterystyczną dla każdego uczestnika obrotu prawnego, który znalazłszy się w identycznym stanie faktycznym, dysponując taką samą jak adresat oświadczenia wiedzą o złożonym mu oświadczeniu woli i o okolicznościach towarzyszących jego złożeniu, zinterpretowałby je dokładnie tak samo jak dokonał tego adresat.

³⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 08.06.1999 roku SN II CKN 379/98, OSN 2000, Nr 1, poz. 10.

⁴⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 07.12.2000 roku SN II CKN 351/00, OSN 2001, Nr 6, poz. 95.

W tym przypadku, stanowiącym kolizję pomiędzy wolą a oświadczeniem, przy dokonywaniu wykładni, wydaje się zasadne zastosowanie metody obiektywnej (normatywnej) - orientującej się na możliwości poznawcze i zdolność percepcyjną oraz zindywidualizowany punkt widzenia adresata oświadczenia woli, zatem preferującej wartość zaufania i chroniącej przez to pewność obrotu prawnego, nie zaś wewnętrzną wolę i intencje oraz rozumienie składającego oświadczenie. Wszelkie konsekwencje wynikające z niewłaściwego uzewnętrznienia własnej wewnętrznej decyzji, wyrażonej bez dochowania należytej staranności, w sposób uniemożliwiający adresatowi tożsame zrozumienie jej treści, zgodnie z zasadą bezpieczeństwa obrotu, powinien ponieść tylko składający. Jego oświadczenie woli poddane wykładni uzyskać może tylko taki sens, jaki odczytałby każdy staranny uczestnik obrotu, a skutki prawne wynikające z przyjętej interpretacji, nieodwołalnie dotkną składającego bez względu na to, czy wyinterpretowany sens oświadczenia będzie się zgadzał z jego wewnętrzną wolą, czy też będzie zgoła odmienny. Należy tu zaznaczyć, że za starannego uczestnika obrotu prawnego należy przyjmować wzorzec wskazujący na człowieka rozsądnego i prawnego, gdyż tylko przyjęcie takiego modelu daje gwarancję prawidłowej interpretacji oświadczeń woli, zgodnej z intencją racjonalnego prawodawcy, dążącego do uzyskania rozsądnych rezultatów, co zresztą zostało ujęte w treści art. 65 k.c. odwołującego się do zasad współżycia społecznego, jako aksjologicznej klauzuli generalnej, preferującej między innymi takie wartości jak prawość, sprawiedliwość i roztropność⁴¹.

9. Wykładnia oświadczeń woli składanych innemu podmiotowi prawa. Rzeczywista wola stron – priorytetowa reguła wykładni.

Podstawową i priorytetową regułą wykładni oświadczeń woli służącą interpretacji oświadczeń uzewnętrznionych przez

⁴¹ Z. Radwański, Wykładnia... op. cit., s. 65-71.

składającego innemu podmiotowi, w szczególności zaś umów, jest reguła rzeczywistej, subiektywnej woli.

Przy każdorazowym dokonywaniu interpretacji oświadczenia woli, pojawia się problem związany z ustaleniem, jakiego rodzaju interpretację powinien przyjąć sąd, czy powinien ustalać sens oświadczenia woli w świetle okoliczności towarzyszących w chwili jego złożenia i tym samym przyjąć interpretację *ex tunc* nakazującą uwzględnić w toku procesu interpretacji takie rozumienie składanego oświadczenia woli, jakie miały strony czynności prawnej w chwili jego składania bądź odbierania, czy może raczej należałoby ustalić sens oświadczenia woli biorąc pod uwagę okoliczności istniejące w momencie orzekania, a zatem przyjąć interpretację *ex nunc*.

Panujący w doktrynie pogląd, opowiadający się za przyjęciem **interpretacji *ex tunc***, jako pozwalającej na uwzględnienie i tym samym uszanowanie woli stron w momencie składania oświadczeń woli, wydaje się w pełni zasadny. Jednakże w pewnych przypadkach, w szczególności w odniesieniu do interpretacji umów kreujących trwałe stosunki zobowiązaniowe, przedstawiciele doktryny postulują zastosowanie uwzględniającej zmienność stosunków gospodarczo-społecznych, politycznych, okoliczności faktycznych, a także zwyczajów, wykładni adaptacyjnej. Nie wydaje się to konieczne zwłaszcza, gdy przy dokonywaniu wykładni uwzględniony zostanie **późniejszy sposób realizacji umowy**, co nie stanowi odstępstwa od ogólnej reguły wykładni *ex tunc*, ale może rzutować na ewentualną **zmianę pierwotnej treści umowy**, którą także należy uwzględnić przy interpretacji, a która również nie powoduje konieczności dokonania odstępstwa od tej wykładni, a także gdy uwzględnione zostanie ewentualne **dokonanie zmiany bądź uzupełnienia stosunku zobowiązaniowego z uwagi na późniejsze wydarzenia**, co z kolei będzie stanowić przedmiot późniejszej, odrębnej wykładni uzupełniającej⁴².

Pierwsza faza procesu interpretacji oświadczenia woli zmierza do ustalenia, jak strony czynności prawnej składające oświadczenia woli rozumiały je, zarówno jako składający i odbierający, w chwili dokonywania tej czynności. Istotny jest zatem stan świadomości składających, jako psychofizyczne zjawisko nierozzerwalnie związane z faktem uzewnętrznienia się oświadczenia woli. Rolą uprawnionego organu dokonującego wykładni jest ustalenie, czy sens przypisywany przez nadawcę oświadczenia i sens rozumiany przez jego odbiorcę są identyczne.

Ustalenie faktycznego zrozumienia przez strony złożonych oświadczeń woli, może być dokonane w oparciu o informacje dotyczące bezpośrednio chwili złożenia oświadczeń, bądź też chwil następujących już po tym momencie, przy czym istotne będą zachowania lub inne znaki „znaczące-istotne” dla wykładni oświadczenia, a także w oparciu o fakty i zachowania stron pochodzące jeszcze przed momentu uzewnętrznienia oświadczeń woli, które będą szczególnie cenne przy odtwarzaniu rzeczywistej woli stron, jaką miały w chwili składania swych oświadczeń. Zatem w zasadzie nie jest istotny moment, w oparciu o który ustalono faktyczne rozumienie oświadczeń, natomiast najistotniejsze w pierwszej fazie procesu interpretacji jest ustalenie z możliwie największą pewnością, zaistnienia faktycznego porozumienia stron, czyli konsensusu w chwili dokonywania czynności prawnej.

W przypadku, gdy każda ze stron od chwili złożenia swojego oświadczenia woli, rozumiała je inaczej, albo też rozumiała je tak samo, ale później jedna ze stron kierując się własnym interesem, przedstawiła inną interpretację, występuje spór interpretacyjny o wykładnię oświadczenia woli. Rolą organu interpretującego jest wówczas dokonanie ustalenia zaistnienia rzeczywistego konsensusu stron w chwili wzajemnego złożenia oświadczeń woli, jednakże z uwzględnieniem ewentualnej zmiany rozumienia przez stronę i przeprowadzenie na tę okoliczność stosownego postępowania

⁴² red. Z. Radwański: System... op. cit., s. 61-63.

dowodowego, dopuszczającego składanie przez strony oświadczeń wyjaśniających sens składanego lub otrzymanego oświadczenia woli, a także oświadczeń dotyczących sposobu wykonania umowy, wskazującego na faktyczne rozumienie treści złożonych oświadczeń woli.⁴³

Przeprowadzenie takiego dowodu, mimo że ustawodawca tego wyraźnie nie nakazuje, ale praktykę taką stosuje judykatura i popiera doktryna, pozwoli na to, by określenie na podstawie dyspozycji art. 65 § 2 kodeksu cywilnego, zamiaru stron lub celu umowy, znalazło uzasadnienie w okolicznościach faktycznych, jakie towarzyszyły zawarciu umowy lub wynikały z zachowania się stron na etapie jej realizacji.⁴⁴

Podobne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w swojej uchwale z dnia 31.08.1973 roku III CZP 40/73, OSN 1974, Nr 5, poz. 82, w której stwierdził, że w razie gdyby treść umowy była niepełna, należy dokonać jej wykładni mając na uwadze całokształt okoliczności, stosowaną praktykę i sposób wykonywania umowy.

⁴³ Ibidem, s. 64-66.

⁴⁴ Orzeczenie GKA z dnia 22.04.1986 roku DO-101/86, OSP 1987, Nr 5-6, poz. 105.